

11. Тимченко І.І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / І.І. Тимченко ; Харківський державний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2001. – 20 с.

БАРЛІТ О.О.

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПЕДАГОГІЦІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ПІЗНАННЯ ЦІННІСНИХ АСПЕКТІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Нові економічні, політичні, соціальні та ідеологічні реалії українського суспільства двох останніх десятиліть відкрили можливість кожному громадянину України стати повноправним суб'єктом державної політики та правових відносин, активним учасником формування основ державної влади. Водночас новітня історія нашої держави показує, що юридично грамотна поведінка і позитивна ініціатива кожного громадянина є необхідною умовою становлення повноцінного громадянського суспільства і демократичної правової держави.

Тому в сучасній парадигмі української освіти нагальною є проблема виховання громадянина країни, здатного реалізувати свій потенціал, бути суб'єктом своєї життєдіяльності і стратегії власної долі.

Аналізуючи духовно-моральний стан українського суспільства, можна дійти висновку, що він викликає глибоке занепокоєння. Корозія усталених духовних цінностей є наслідком прагматизації життя, пропаганди насилля, нехтування правових, моральних, соціальних норм, за своїми масштабами становить глобальну соціальну проблему.

Існуючий у країні низький рівень розвитку інститутів і традицій громадянського суспільства і правової держави в умовах недостатньо розробленої державної політики в галузі формування національної свідомості, відсутність ефективних механізмів їх поширення сприяють зростанню громадянської неосвіченості, невігластва, а разом з ними корупції, злочинства, шахрайства. Громадянська неосвіченість населення, його суспільна пасивність і правова некомпетентність знижують життєстійкість нації і сприяють її вимиранню, ведуть до збільшення кількості бездоглядних та безпритульних дітей, а також є факторами, які стримують національний розвиток, що в підсумку загрожуює національній і державній безпеці країни.

Ось чому основним завданням сучасного освітньо-виховного процесу є не тільки надати необхідні знання, а в першу чергу – сформувати громадянина, патріота, інтелектуально розвинуту, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя.

Головна мета української системи освіти – “створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства” [1; 3–4].

Вирішення цих завдань потребує переходу від стандартних виховних заходів на цілеспрямоване і професійне управління процесами громадянського виховання. У свою чергу, реформування змісту освіти неможливо без утвердження нової системи цінностей.

Мета статті – визначити роль аксіологічного підходу як основи нової філософії громадянської освіти і, відповідно, методології сучасної педагогіки.

Особливе значення для формування громадянської позиції має засвоєння цінностей демократичного суспільства, що передбачає аналіз ціннісних аспектів громадянської освіти.

Під цінностями ми розуміємо “почуття людей, які диктують визнати цінність такою, що стоїть понад усім і до чого можна прагнути, ставитися шанобливо, що можна споглядати. Цінність не є властивістю якоїсь речі, вона – сутність і водночас умова повноцінного буття об’єкта [8, с. 507].

Методологія і практика аналізу сучасних педагогічних парадигм з акцентуванням ролі аксіологічних (ціннісних) чинників досить повно розкриті в Національній доктрині розвитку освіти, законах України про освіту.

Зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти йдеться про необхідність постійного оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, виховання покоління людей, здатних оберігати та примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства. Особливо наголошується на формуванні національних та загальнолюдських цінностей, запровадженні освітніх інновацій, інформаційних технологій, збереженні та збагаченні українських культурно-історичних традицій, формуванні у дітей сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і самореалізації особистості. У законі України “Про освіту” йдеться про основні принципи освіти, якими є рівність умов кожної людини для реалізації її здібностей, всебічного розвитку, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей, зв’язок з національною історією, культурою, освітою.

Цінності спрямовують, організовують, орієнтують поведінку людини на визначення цілей діяльності. Людина пізнає світ крізь призму цінностей, і протягом усього життя вони регулюють її соціальну поведінку.

Відповідно до гуманістичної теорії А. Маслоу і К. Роджерса, сучасна освіта виходить із загальнолюдських цінностей, узгоджених з конкретними цінностями інших етнокультур; має на меті освіти самореалізацію особистості; орієнтується на розвиток особистості, що відбувається цілісно, у єдності розуму і відчуттів, душі і тіла; утверджує права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму освіти; здійснюється за умов державної та громадської підтримки, уваги, співпраці, а не формального керівництва [4].

В умовах значного зростання ролі освіти в усіх складниках суспільного життя й у зв’язку із загостренням питань, пов’язаних із сенсом буття людини, її перспектив та ціннісних орієнтирів, помітно зростає роль аксіо-

логічних засад педагогічної науки, що знайшло відображення у створенні нової галузі знання – педагогічної аксіології.

Змістовими компонентами педагогічної аксіології, за В. Гінецинським, є такі: “Демонстрація багатоманітності наявних систем ціннісних орієнтацій; реальний плюралізм спрямованості людей, що взаємодіють у процесі виховання; розробка й обґрунтування системи методичних процедур, які дають змогу виявляти й ураховувати системи ціннісних орієнтацій реального життя; розробка й обґрунтування науково-методичного інструментарію, який уможливорює пояснення системи диспозицій, що реально регулюють інтерперсональні стосунки” [2, с. 87].

Аксіологічний підхід, як вважає Є. Шиянов, органічно притаманний гуманістичній педагогіці, оскільки вона розглядає людину як найвищу цінність суспільства й самоціль суспільного розвитку. У зв’язку з цим аксіологія, яка є більш загальною стосовно гуманістичної проблематики, може розглядатися як основа нової філософії освіти і, відповідно, методології сучасної педагогіки [5].

Якщо врахувати, що освіта – це фундаментальна основа й одне з джерел створення реальної картини про справжні та уявні цінності людини в різних життєвих сферах, то розробка її ціннісної складової є необхідним і значущим кроком на шляху до вдосконалення, розробки стратегії та розвитку. У цьому процесі, на думку З. Равкіна [6], слід враховувати історичність ціннісних національних орієнтирів, їх здатність набувати на новому етапі цивілізованого розвитку нового змісту, не ігноруючи аксіологічної складової.

Проблему формування виховних цінностей фундаментально розробляв Б. Лихачов, який проаналізував сутність і основний зміст цієї категорії (“цінність”), виявив її джерела і запропонував оригінальну класифікацію для виховної системи.

На його думку, виховні цінності – це духовні й матеріальні феномени, що позитивно впливають на людину через суб’єктивно-об’єктивні суспільні умови, обставини, стосунки. Одним із важливих аспектів, що розкриває їх сутність, є наявність ідеалу особистості, сучасних уявлень про сутність і призначення людини, що зумовлює її розвиток. Виховні цінності в системі Б. Лихачова – це такі якості, властивості, прагнення особистості, які мають багатий внутрішній потенціал і здатні за певних соціальних умов зробити людину щасливою і корисною для суспільства.

Принциповою є ідея Б. Лихачова про те, що виховні цінності “становлять духовну основу, базисний духовний компонент особистості, визначають сутність її внутрішнього світу” [3, с. 6]. Природно, що це духовне ядро особистості виявляється в спрямованості й світогляді людини, у її знаннях, уміннях і життєвій силі, є особистісною характеристикою в соціально зумовлених відносинах, діяльності й спілкуванні.

Дослідник дійшов висновку про наявність таких основних інтегративних джерел виховних цінностей, як генетичне, індивідуально-особистісне, природне, соціумне, соціально-космічне, у яких найважливішим базисним

джерелом він вважає природу, яка породжує такі цінності, як людяність, відкритість, краса світу, замилювання, відповідальність. Головною цінністю соціуму як одного з невичерпних аксіологічних джерел є людина, саме вона – природна і всеосяжна цінність і творець виховних цінностей. “Права, – пише Б. Лихачов, – при цьому людина має бути духовною, вміти мислити, радіти, любити, страждати тощо” [3, с. 6].

Соціум і, насамперед, люди продукують ідеї, знання, образи, що перетворюються на духовно-ідейні інформаційні потоки. До них належать і виховні цінності державної ідеології, наукові, етичні, релігійні й естетичні цінності.

Цінності залежать від норм, правил і настанов, які регулюються суспільством і до яких належать:

- гарантовані законом або звичаями громадські свободи (совість, волевиявлення, місця проживання, рівність перед суспільством і законом тощо);

- конституційні або традиційно-суспільні гарантії та загальна впевненість у завтрашньому дні;

- моральні норми спілкування між людьми;

- свобода пізнання і самовираження, зокрема, через рівень освіти, образотворче та інші види мистецтва, максимальна віддача сил і здібностей людям, суспільству з одержанням від них знаків уваги;

- відчуття особистої необхідності для суспільства, групи, а через це й необхідності самої себе;

- можливість утворення соціальних груп різного ієрархічного рівня і вільного спілкування з особами свого кола – своєї етнічної, соціальної, трудової, економічної групи і її статево-вікових модифікацій як безпосередньо, так і через засоби інформації;

- усвідомлення своєї статі і віку, узгодження їх із суспільними нормативами;

- наявність або можливість утворення сім’ї як соціальної ланки;

- відповідність історично сформованих стереотипів та ідеалів реальним суспільним нормам (збіг індивідуальної картини світу з реальною дійсністю) або терпимість суспільства до індивідуальних стереотипів, які відрізняються від суспільних норм, що склалися (якщо вони не переходять у патологію);

- рівномірність інформаційно-пізнавального середовища;

- певний соціальний фон для задоволення інших потреб людини [7, с. 313].

Ціннісні орієнтації українського суспільства мають у своїй основі культуру й ментальність, що склалися протягом усієї української історії. Вони відрізняються від системи демократичних цінностей західної цивілізації. Ці відмінності зумовлюють різні системи культурних цінностей і відповідних їм норм, традицій і звичаїв, зокрема, політичних та правових. Тому мета громадянської освіти недостатньо визначити як виховання у молоді розвинутої правосвідомості і політичної культури. Історичний роз-

виток українського суспільства довів важливість розуміння й прийняття громадянами таких загальнолюдських цінностей, як розум, моральна свідомість, патріотизм, служіння Вітчизні, милосердя, здатність до співчуття, справедливість, толерантність до інших народів, людей, культур, вірувань та переконань.

Національні культурні традиції взаємопов'язані з утвердженими в міжнародному товаристві загальнолюдськими цінностями, якими є гуманізм, власна свобода, права й обов'язки людини, рівність людей перед законом, громадянська й суспільно-політична активність, повага власності, матеріальне благополуччя як умова гідного життя людини.

Тому ціннісний (аксіологічний) підхід до громадянської освіти й виховання може бути здійснений на основі взаємної адаптації цивілізаційних цінностей демократії і вітчизняної культури з урахуванням регіональних особливостей і традицій народного побуту та самоуправління.

Необхідність узгодження та гармонізації національних і загальнолюдських цінностей зумовлена загостренням глобальних проблем людства, перспективами його виживання та розвитку як планетарного співтовариства людей.

Висновки. Для педагогічної науки аксіологічний підхід як основа нової філософії громадянської освіти є:

– цілісним способом вивчення становлення особистості в єдності соціального та екзистенційного;

– можливістю введення в дослідний простір таких феноменів, як цінність, переживання, ідеал, духовне піднесення, віра тощо;

– реальністю, умовою для вивчення не абстрактної, а конкретної людини в певних історико-культурних умовах життя, у повсякденних формах існування, зокрема в освіті, як у невіддільному атрибуті людського буття й у конкретних геокультурних умовах.

Аксіологічний підхід як сукупність принципів сенсу життя, залучення оцінки до розумової діяльності, перегляду обґрунтування етичних критеріїв, зв'язків пізнання не тільки з інтелектом, а й з волею, визначає раціональне і духовне ставлення до світу, до людини і потребує звернення до рефлексії різноманітного буття людини, у якому вона живе і рухається шляхом освітньо-культурного зростання.

Теоретичний аналіз різних підходів, у яких обґрунтовується необхідність формування аксіологічних засад (теорії цінностей) як нової педагогічної парадигми, дає можливість стверджувати, що:

– ціннісні підстави уможливають переборення описово-статичного підходу в педагогіці та змістовного й процесуального наповнення освітньої сфери;

– розробка основ педагогічної аксіології сприяє виявленню природи і джерел цінностей, закономірностей їх функціонування, діалектики загальнолюдських і національних цінностей, усвідомленню людиною свого місця в природному середовищі;

– з'являється можливість визначати стратегію і перспективи розвитку педагогічної системи, розкривати її потенціал і змістовне наповнення вітчизняної освіти, відповідно до ціннісних бажань усіх суб'єктів освіти.

Література

1. Абрамов А.И. Грот Николай Яковлевич / А.И. Абрамов // Сто русских философов : библиограф. словарь. – М. : Энциклопедия, 1995. – С. 63–65.
2. Гинецинский В.И. Знание как категория педагогики: Опыт педагогической когнитологии / В.И. Гинецинский. – Л., 1989.
3. Лихачев Б.Т. Введение в теорию и историю воспитательных ценностей / Б.Т. Лихачев. – Самара, 1997. – 84 с.
4. Морен Е. Утраченная парадигма: природа человека / Е. Морен. – К. : КАРМС-СИНТО, 1995. – 240 с.
5. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учебник для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / [С.А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов и др. ; под ред. С.А. Смирнова]. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2001.
6. Равкин З.И. Конструктивно-генетическое исследование ценностей образования – одно из направлений развития современной отечественной педагогической теории / З.И. Равкин. – М. : ИТОиП РАО, 1995.
7. Реймерс Н.Ф. Экология (теория, законы, правила, принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс. – М. : Россия молодая, 1994. – 367 с.
8. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА, 2006. – 811 с.

БОНДАР О.В.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сьогодні у зв'язку з вражаючим за своїми масштабом і темпом розвитком глобального інформаційного простору народжується новий формат професійної діяльності менеджерів організацій, ключовими вимогами якого є володіння алгоритмами пошуку інформації, вміння орієнтуватися в різноманітті сучасних інформаційних ресурсів, висловлювати свою інформаційну потребу, формулювати інформаційні запити, створювати якісні інформаційні продукти.

Вимоги часу детермінують необхідність підготовки покоління менеджерів, здатних швидко й адекватно реагувати на виклики інформаційного суспільства. Особливе місце у структурі такої підготовки належить формуванню інформаційної культури, яка як складова загальної культури особистості інтегрує широкий спектр знань і вмінь у сфері роботи з інформацією.

У наукових працях С. Антонової, Г. Воробйова, Н. Гендіної, М. Жалдака, В. Казанцевої, С. Каракозова, В. Когана, Т. Ковалю, В. Уханова, Ю. Первіна, В. Харченко та інших дослідників розкрито сутність феномену інформаційної культури особистості. Перспективні шляхи педагогічного формування інформаційної культури в різноманітних суб'єктах навчання визначено в розробках, присвячених формуванню інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів (І. Ветрова, А. Витухновська, О. Гончарова, С. Малярчук, О. Ракітіна, А. Ясінський та ін.), проблемам